

Recenze

Macháček, L. Úvod do politickej sociológie mládeže

Trnava: UCM 2008.

Vytváranie a upevňovanie občianskej spoločnosti vyžaduje neustály záujem obyvateľov krajiny o jej súčasnosť a perspektívy. Je to ich podiel na celkovej správe spoločnosti, spolupodieľanie sa na správe vecí verejných i kontrole jednotlivých postupov a rozhodovaní volených riadiacich orgánov krajiny. V tomto zmysle sa z hľadiska budúcnosti stále výraznejšie prejavuje potreba politickej angažovanosti mládeže, ktorá bude v budúcnosti ovplyvňovať spoločenský vývoj a usmerňovať ho v intenciách vlastných záujmov, potrieb, európskych i svetových súvislostí. Ukazuje sa stále aktuálna a nevyhnutná solidarita a participácia dospelých i mladých ľudí v krajine na jej živote, formovaní a spoluzodpovednosti za jej kvality, ale i na vlastnej snahe učiť sa v domácich i zahraničných súvislostiach. Zistené a získané znalosti potom efektívne uplatňovať v spoločenskom, ekonomickom, kultúrnom i politickom záujme Slovenskej republiky.

Uvedené skutočnosti analyzuje prof. Ladislav Macháček v publikácii Úvod do politickej sociológie, ktorá bola vydaná Univerzitou sv. Cyrila a Metoda v Trnave začiatkom roka 2008. Publikácia prepája prístupy sociologické, politologické i pedagogické v hľadaní orientácie mládeže na politický i spoločenský život, prostredníctvom ktorej sa upevňuje vlastenecká, občiansko-politická i svetonázorová stránka životnej orientácie dospievajúcich ľudí na rozhraní dvoch spoločensko-ekonomických formácií.

V úvode recenzovanej publikácie autor uvádza: „Sústreďujeme svoju pozornosť na zásadnú sociálnu zmenu prechodu od totalitného na pluralitný politický systém v podmienkach procesov európskej integrácie a globalizácie. Dekáda 1989–1998, ale aj dekáda 1998–2008 boli a sú obdobím ostrého politického zápasu o uskutočňovanie zásadných zmien aj na tomto úseku spoločenského života. Mladá generácia sa hekticky vyrovnáva s výzvami meniacej sa spoločnosti ako objekt i subjekt tejto zmeny“ (s. 5).

Publikácia, ktorej autor má ambíciu presadiť ju ako učebnú pomôcku, má text spracovaný v piatich kapitolách zameraných na sociológiu mládeže, modernizáciu spoločnosti a individualizáciu mládeže, mládežnícku politiku a prácu s mládežou,

participáciu mládeže na samosprávnej demokracii a participáciu mládeže na zastupiteľskej demokracii. V uvedených kapitolách sú systematicky a nadväzne rozpracované pozície a úlohy mládeže v spoločenskom rozvoji i súvislostiach upevňovania občianskej spoločnosti. Štátna politika mládeže je realizovaná prostredníctvom rozličných združení mládeže, ktorých vrcholným orgánom je Rada mládeže Slovenska a ktorá sa sústreďuje na poznávanie i spoluúčasť premien spoločnosti s nevyhnutným podielom všetkých jej príslušníkov, vrátane mladých ľudí. Oni tvoria citlivú, ale aj vnímajúcu skupinu občanov, ktorých problematike venuje pozornosť rad odborných disciplín počnúc filozofiou, pokračujúc psychológiou a sociológiou, politológiou, či sociálnou pedagogikou končiac.

L. Macháček v prvej kapitole analyzuje problematiku mládeže jednak všeobecne a jednak s konkretizáciou na otázky sociologického výskumu v Slovenskej republike medzi rokmi 1989–2008. Vychádza z konštatovania, že mládež je sociologický pojem, ktorý umožňuje chápať istú časť mladých ľudí ako vekovo sociálnu skupinu a ktorá sa vyznačuje „všeobecnými a špecifickými biologicko-psychologickými, sociálno-ekonomickými a občiansko-politickými charakteristikami, záujmami a potrebami. Jej sociálne postavenie v spoločnosti sa spája s jej sociálnou rolou prípravy a začleňovania sa do spoločenskej štruktúry, jej reprodukcie a rozvoja“ (s. 20). Z tohto dôvodu je nutné venovať jej náležitú pozornosť ako civilizačnú výzvu a nevyhnutnú individualizáciu, ako cestu jej oslobodenia od spoločenského usmerňovania a získanie vlastnej aktivity, priestoru, ale aj zodpovednosti. Je to úloha voči mládeži nielen v podmienkach Slovenskej republiky, ale aj Európy tak, aby sa odstraňovala dekonštrukcia mládeže, vytváral sa priestor na riešenie problémov mladých ľudí v oblasti vplyvu techniky, ideológie dospelých, spotreby a konzumu, ale aj vlastnej kultúry. Je to proces poznávania i hľadania sa mládeže v spoločenskej pozícii prostredníctvom vlastných hodnôt i prostredníctvom výchovy, ktorá rešpektuje mládež ako samostatný subjekt.

Celkové chápanie mládeže a riešenie možností jej seberealizácie je viazané na modernizáciu spoločnosti a individualizáciu mládeže, lebo výchova k demokratickému občianstvu sa prejavuje ako proces možný len v nadväznosti na procesy demokratického občianstva v spoločnosti. Občianstvo je v tomto zmysle historický pojem, lebo sa uplatňovalo ako občianska dimenzia v 18. storočí vplyvom Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie, ako politická dimenzia v 19. storočí ako obdobia upevňovania národných štátov ako napr. v Taliansku alebo Nemecku i ako sociálna dimenzia aktivizácie občana v medzivojnovom období a najmä po druhej svetovej vojne.

Spoločnosť na Slovensku prechádzala rozličnými zmenami a mládež mala vždy v nich svoju úlohu, bola najmä usmerňovaná a až po roku 1989, v období modernizácie, získala priestor v pozícii samostatného subjektu. Pritom modernizácia je chápaná ako proces kumulatívnych transformácií, ktoré prekračujú zvyčajný prah reforiem, je to proces spojený so stratou ustálených životných foriem i stratou

istôt, ktoré postihli, vo výraznej miere, i mládež. Z týchto dôvodov venuje autor publikácie pozornosť modernizácii v podmienkach Slovenska v období, keď sa menia východiskové i existujúce pozície mládeže ako sociálnej skupiny v súvislosti s nárastom významu vzdelávania a odbornej prípravy, ale aj aktivizáciami rozličných sociálnych hnutí. V modernizácii Slovenska sú predstavené tri výzvy a to výzva trhovej ekonomiky, výzva občianskej spoločnosti v aspekte združovania, politickej orientácie mládeže a volebného správania sa a výzva európskej integrácie ako nový prvok v živote slovenskej spoločnosti.

Tieto výzvy vytvárajú aj podmienky pre realizáciu mládežníckej politiky a práce s mládežou, čo obsahuje tretia kapitola publikácie. Mládežnícka politika je spojená so starostlivosťou o mládež v procese výchovy a vzdelávania prostredníctvom aktivít ministerstva školstva, ale aj ako súčasť celkovej koncepcie riadenia štátu prostredníctvom zákonov. Sú predstavené štyri etapy formovania koncepcie štátnej politiky práce s mládežou v orientácii na inštitucionálne zakotvenie mládeže, zákonného vytvárania a usmerňovania podmienok pre prácu s mládežou, koncipovania ochrany a rozvoja mládeže a vytvárania rovnosti šancí mládeže prostredníctvom jej združení a aktivít. Je len samozrejmé, že pri práci s mládežou je nutné rešpektovať aj princípy mládežníckej orientácie v obsahu aktívnej svojpomoci, otvorenej práci, spoločenstva obce a metodicko-pedagogickej pomoci, čo umožňuje prekonávať prekážky a byť úspešným na poli mládežníckej politiky.

Zohľadňovanie etáp a princípov práce s mládežou podnecuje výraznejšiu participáciu mládeže na samosprávnej demokracii, čo ovplyvňuje jednak európska výzva k aktívnemu občianstvu a spoluúčasti mládeže, mládežnícka politika a výzva k demokratickému občianstvu i súčasný stav poznania občianskej participácie mládeže Slovenska. V týchto súvislostiach sú aj interpretované výskumné výsledky o vzťahoch mládeže k politickému životu na Slovensku, faktoroch výchovy k občianstvu, možnostiach mladých ľudí i samosprávy v podmienkach stredných škôl i vysokých škôl s podnetmi pre ďalšiu aktualizáciu mládežníckej štátnej politiky.

Vyžaduje to aj celkový spoločenský systém prostredníctvom participácie mládeže na zastupiteľskej demokracii, ale nie ako prostriedku určitých mladých ľudí pre ich kariéru v politike, ale ako účasť na riešení a usmerňovaní problémov ich rovesníkov. V tejto časti publikácie podáva autor prehľad záujmu mládeže o politiku (28 %), v ktorom slovenská mládež vyznieva v porovnaní s rovesníkmi vo vybraných európskych krajinách (Nemecko, Taliansko, Fínsko, Rakúsko, Veľká Británia), najhoršie. Je to aj dôsledok politickej polarizácie na Slovensku, netransparentnosť politických strán, čo ovplyvňuje aj politickú orientáciu mládeže od veľmi ľavicových názorov (2,9 %) po veľmi pravicovo orientovaných mladých ľudí (21,1 %). Zvlášť pozoruhodné je, že politika je medzi mladými ľuďmi spájaná najmä s pojmami ako sú korupcia (70,4 %) a prázdne sľuby (53,5 %). Je to snáď aj výzva pre aktivity mladých ľudí, aby tieto neblahé fakty o politike odstránili a politike dali potrebný charakter, čím sa dáva aj možnosť zvýšiť dôveru

voči politickým subjektom, ktorými sú politici, politické strany, vláda alebo Národná rada Slovenskej republiky. V tejto časti publikácia sa prezentujú výsledky sociologických výskumov stredoškolskej a vysokoškolskej mládeže v rokoch 2005 a 2007. S politikou a dôverou v jej premeny plánujú mladí ľudia aj svoju budúcnosť vo vyjadrení 50–60 % stredoškolákov i vysokoškolákov. Formovanie občianskej a politickej participácie sa prejavuje vo volebnej účasti, samospráve i občianskom združovaní, čo prispieva k rozvoju tolerancie.

Súhrnne text publikácie vyznieva ako veľmi zaujímavý, odborne dôsledný, pre-pájajúci teoretické východiská i empirické výsledky s podnetmi pre učiteľov, rodičov, verejných činiteľov, politikov a i., ktorí sa mládeži profesionálne alebo záujmovo venujú. Výrazná odborná i vedecká erudovanosť Ladislava Macháčka poskytuje, prostredníctvom textu tejto publikácie, možnosti pre nové poznanie i postupy, ako je nutné ďalej s mládežou pracovať.

Ján Danek

Kraus, B., Hroncová, J. a kol. Sociální patologie

Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

Pojem sociální patologie má více významů. Označuje vědní disciplínu, studijní obor vyučovaný na některých vysokých školách, studijní předmět, ale zejména sociálně negativní jevy, které se vyskytují ve společnosti. Právě nárůst sociálně-patologických jevů ve společnosti, nabývání na brutalitě a snižování věkové hranice pachatelů těchto společensky nežádoucích jevů vyvolal akutní společenskou potřebu věnovat jim zvýšenou pozornost – poznat je co nejlépe jak po stránce teoretické, tak z hlediska systému prevence i represe.

Publikace Sociální patologie vyšla v Banské Bystrici v roce 2006 a vzhledem k mimořádnému zájmu byla vydána i v České republice – ve vydavatelství Gaudeamus v Hradci Králové v roce 2007. Publikace je výsledkem řešení mezinárodní výzkumné úlohy v rámci Dohody mezi vládou SR a ČR o VTS za roky 2004–2005 č. 119 „Sociálně-patologické jevy ve vysokoškolské přípravě sociálních pracovníků a sociálních pedagogů“, kterou za slovenskou stranu garantovala prof. PhDr. J. Hroncová, PhD., a za českou stranu prof. PhDr. B. Kraus, CSc. Jelikož se na zpracování publikace podíleli autoři z České a Slovenské republiky, je kniha psána v českém i slovenském jazyce.

Recenzovaná práce je rozčleněna do patnácti základních kapitol, které na sebe logicky navazují. První dvě kapitoly představují sociální patologii jako vědní disciplínu a uvádějí do teorie sociálních deviací. Další kapitoly seznamují čtenáře s jednotlivými sociálně-patologickými jevy, s nežádoucími a negativními spole-

českými jevy a sociálními deviacemi ve školním prostředí. Poslední kapitola se věnuje prevenci a terapii sociálních deviací.

První kapitola *Úvod do sociálnej patológie (J. Hroncová, B. Kraus)* definuje pojem sociální patologie a vymezuje jeho vznik. Charakterizuje sociální patologii jako vědní disciplínu a představuje rozdělení sociálně-patologických jevů.

Druhá kapitola *Teorie sociálních deviací (B. Kraus, J. Hroncová)* je přirozeným vyústěním kapitoly předchozí – autoři seznamují s teoriemi sociálních deviací – teoriemi biologickými, psychologickými, sociálními a polyetiologickými.

Třetí kapitola *Delikvencia a kriminalita jako spoločenský problém (J. Hroncová)* otevírá část knihy zaměřenou na jednotlivé sociálně-patologické jevy. Kapitola začíná úvodem do problematiky včetně základní terminologie, etiologie apod. Přínos kapitoly spatřuji v seznámení s prevencí kriminality a s fungováním probační a mediační služby na Slovensku, také v komparaci vývojových tendencí kriminality v České a Slovenské republice.

Nejobsáhlejší je kapitola čtvrtá – *Drogové závislosti ako sociálnopatologický jav (I. Emmerová, B. Kraus, L. Vavrínčíková, P. Vacek, M. Kouteková, M. Malová)*, což napovídá obsáhlosti a složitosti tématu. Zajímavý pro čtenáře je nejen vyčerpávající vstup do problematiky drog a drogových závislostí, ale zejména část zabývající se prevencí. Stejně jako u kapitoly předchozí i zde autoři nabízejí pohled do drogové problematiky jak v České, tak Slovenské republice.

J. Hroncová představuje v páté kapitole *Patologické hráčstvo ako sociálnopatologický jav* patologické hráčství jako závažný patologický jev, který vyžaduje zvýšenou pozornost ze strany preventivního systému. Po vymezení základních pojmů a druhů hazardních her se autorka zabývá faktory vzniku herní závislosti – biologickými, psychologickými i sociálními. Podkapitola *Prevencia patologického hráčstva* podává vyčerpávající přehled o možnostech prevence – na úrovni jednotlivce, rodiny, školy, zaměstnavatelů, médií, ale také na úrovni průmyslu hazardních her, na úrovni celé společnosti. Obohacením kapitoly je bezesporu část *Psychologické aspekty patologického hráčství* od *P. Prunnera*.

Zajímavou problematiku zpracovává ve svém příspěvku *Kultová závislost P. Jusko*. Po uvedení do teoretických aspektů kultů a sekt představuje autor výzkum z roku 1996, který byl realizován na území města Banská Bystrica a zjišťoval informovanost mládeže o praktikách kultů a sekt. Velmi zajímavá je i podkapitola zabývající se příčinami expanze kultů a sekt v současnosti, stejně jako možnosti strategické odborné pomoci obětem sekt a kultů.

Kapitola sedmá *Iné patologické závislosti (I. Emmerová)* je přehledným nástíhem některých méně diskutovaných závislostí – workoholismu, závislosti na počítači, internetu, mobilních telefonech a posílání sms zpráv. Velmi zajímavý pohled na problematiku závislosti představuje část o závislosti na jídle a z toho vyplývajících poruch příjmu potravy.

V kapitole osmé *Samovražednosť ako spoločenský problém (J. Hroncová)*

a B. Kraus) se autoři po úvodním seznámení se základními pojmy stručně dotkli historických aspektů sebevražd, klasifikace i etiologie, prostředků i způsobů páchaní sebevražd. Čtenář uvítá exkurzi do vývojových tendencí sebevražd v České a Slovenské republice, stejně tak i podkapitulu o prevenci sebevraždnosti – jak z úrovně primární, sekundární, tak také terciární.

Kapitola devátá s názvem *Šikanovanie ako spoločenský problém* (A. Hudecová) podává na několika stránkách nejdůležitější informace o šikanování. Autorka představuje šikanu jako závažný sociálně-patologický jev, nedílnou součástí jsou i příčiny a důsledky šikanování a prevence.

Velmi čtivá je i kapitola desátá – *Prostitúcia a iné sexuálne deviácie* (I. Emmerová). Autorka zde stručně, ale velmi strukturovaně představuje vybrané historické aspekty, druhy a příčiny prostituce a řešení prostituce v České a Slovenské republice. Problematika sexuálních deviací je velmi obsáhlá a jistě nebylo v možnostech ani v zájmu autorky se jimi obsáhleji zabývat. I přesto se domnívám, že je škoda, že jím autorka v textu nevěnovala více pozornosti. Otázkou však zůstává samotné spojení problematiky prostituce a sexuálních deviací (jak je patrné z názvu kapitoly), ke kterému autorka bohužel vysvětlení nepodává.

A. Hudecová v kapitole *Týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí – syndróm CAN* přináší základní vhled do problematiky syndromu CAN – tedy syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Ne tolik známou, avšak o to zajímavější problematikou, se zabývá podkapitola o vývoji samotného pojmu CAN. Na konci textu autorka představuje úlohu sociálního pracovníka při prevenci a řešení syndromu CAN.

Dvanáctá kapitola *Rizikové subkultúry súčasnej mládeže* (P. Jusko) se orientuje na problematiku subkultur mládeže: představuje přístupy k subkultuře z aspektu společenských věd, typy a funkce a základní charakteristiky vybraných subkultur.

Třináctá kapitola *Nežádoucí a negativní společenské jevy* (B. Kraus, P. Jusko, J. Kasal) je systematickým a uceleným přehledem nežádoucích a negativních společenských jevů. Autoři představují problematiku chudoby a bídy, nezaměstnanosti, bezdomovectví, populační nerovnováhy a extremismu. Pomyslnou třešničkou na dortu je pak vyčerpávající podkapitola o diváckém násilí.

Ve čtrnácté kapitole *Sociálne deviácie v školskom prostredí* autorka A. Hudecová zpracovává téma záškoláctví, krádeže ve školním prostředí a dotýká se také možností prevence sociálních deviací ve školním prostředí.

Poslední kapitola *Prevence a terapie sociálních deviáci* od B. Krause logicky završuje celou knihu. Po důkladném objasnění základních pojmů se autor zabývá také specifiky, formami a metodami procesu terapie a resocializace. V poslední podkapitole je pozornost věnována úloze sociálních pracovníků a sociálních pedagogů v oblasti terapie a resocializace v České republice. Čtenáře zaujme také podkapitola *Nespecifická primární prevence a psychologie zdraví* od S. Pelcáka. Po vyčerpávajícím seznámení s teoretickými východisky psychologie zdraví se au-

tor věnuje psychoterapii v prevenci a podpoře zdraví. Na konci textu naznačuje možnosti působení škol v oblasti nespécifické primární prevence, které ilustruje na vlastním intervenčním programu zaměřeném na prevenci dětské obezity.

Na konci knihy je seznam a krátké představení všech autorů, kteří do publikace přispěli. Čtenář jistě ocení promyšlenou koncepci jednotlivých kapitol, které navíc obsahují kromě teoretických poznatků i kontrolní otázky pro samostatnou práci a samostudium. Samozřejmou součástí každé kapitoly je bohatý soubor použité a doporučené odborné literatury a dalších zdrojů vztahujících se k problematice. Uspořádání publikace je přehledné a čtenář velmi rychle pochopí její strukturu.

Knihy je uceleným přehledem disciplíny sociální patologie a sociálně-patologických jevů, včetně jejich prevence a terapie, a to z pohledu autorů českých i slovenských. Jde o problematiku velmi obsáhlou, avšak autorům se podařilo vymezit a charakterizovat to nejpodstatnější.

Ačkoliv se na publikaci podílel několikačlenný autorský kolektiv, kniha sleduje jednotnou linii i kvalitu všech příspěvků – promítají se zde teoretická fundovanost i praktické zkušenosti.

Závěrem lze jen dodat, že *Sociální patologie* by měla být samozřejmou součástí knihovny každého studenta oboru sociální patologie a oborů příbuzných, ale také učitelů a vychovatelů – tedy všech, kdo jsou pověřeni výchovou a vzděláváním dětí a mládeže.

Stanislava Hoferková

Spousta, V. Vizualizace: gnostický a komunikační prostředek edukologických fenoménů

Brno: PdF MU, 2007.

Doc. PhDr. Vladimír Spousta publikoval ve Spisech Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (svazek č. 105) pozoruhodnou monografii o vizualizaci jako gnostickém a komunikačním prostředku edukologických fenoménů, která odráží současný stav vědy v této oblasti. Předmluvu (Jazyk pojmů a jazyk obrazů) k této publikaci napsal profesor Josef Maňák, který zdůraznil, že jde o poučný pohled na tuto problematiku, opírající se o rozsáhlou literaturu k tématu i o vlastní bohaté zkušenosti ověřené ve vzdělávací i vědecké činnosti autora.

Doc. Spousta nejenže ve své monografii upozorňuje na explozi současného zájmu o vizuální kulturu (jde vlastně o doprovodný jev informační exploze v současné době), ale zaměřuje se na širší souvislosti a komplexnost problematiky. Autor se analyticky i synteticky zabývá vizualizací jako teoretickým problémem, vizuální gramotností, terminologickými dispozicemi a souvislostmi, vizualizací jako jevem gnozeologickým a typy vizuálií (obrazem, schématem, modelem, grafem, mentální

mapou, tabulkou). Analyzoval i psychologické a sociologické aspekty vizualizace a vizualizaci jako edukologický fenomén. Na závěr se zabýval tvořivostí ve vztahu k vizualizaci a „technologickými“ problémy vizualizace.

Jednotlivé části monografie svědčí o tom, že je psal všestranně o problematice vizualizace informovaný a zkušený pedagog. Práce je zpracována v souladu s pedagogickými zásadami a principy. Autorovy mnohaleté zkušenosti s vlastní vizualizační a estetickou tvorbou a s výukou humanitních předmětů, využívající vizualizace svědčí o tom, že vizualizace ve školství nejen urychluje, usnadňuje, ale i zkvalitňuje a reflektuje osvojovací proces žáků a studentů na školách všech stupňů, včetně škol vysokých, a vede i k tvořivosti. Vizualizace lze přitom využívat nejen ve vzdělávací, ale i ve vědecké a výzkumné činnosti.

Celý text monografie je srozumitelně a logicky formulovaný. Vizualie pro ilustraci uvedené přímo v recenzované publikaci jsou výstižné, pečlivě provedené. Zkonkrétnují různé pojmy, konstrukty, myšlenky i složité teoretické systémy, které by byly slovně jen obtížně pochopitelné. Vnější úprava práce má estetickou a vzornou úroveň. Také jazyková úroveň práce je mimořádně vysoká. Odkazy na literaturu jsou uvedeny v souladu s poslední verzí mezinárodní bibliografické normy. Práce obsahuje rovněž rejstřík jmenný a věcný a anglický obsah.

Posuzovaná monografie je teoreticky přínosná i využitelná v praxi. Autor vlastně problematiku vizuální kultury uvádí do oblasti edukace jak po stránce teoretické, tak do značné míry i po stránce pragmatické. Opírá se při tom především o moderní poznatky gnozeologie, sociologie, psychologie (zejména kognitivní psychologie) a edukologie.

Práci doc. V. Spousty lze doporučit především všem vysokoškolským studentům, kteří tvoří své závěrečné, bakalářské, diplomní, ale i doktorské práce. Mohou monografií doc. Spousty využít jako učebnici vedoucí ke zdokonalení vizualizační stránky jejich prací. Práce je však inspirující i jako příručka pro vědecké a pedagogické pracovníky. Lze očekávat, že rovněž obohatí jejich znalosti a dovednosti v oblasti vizualizace.

Rudolf Kohoutek

Vašátková, J. Úvod do autoevaluace školy

Olomouc: Univerzita Palackého, 2006.

Autorka ve své publikaci Úvod do autoevaluace školy přináší všem školám, mateřským, základním i středním, aktuální, v praxi využitelné informace k provádění vlastního hodnocení školy v období probíhající kurikulární reformy. Vydavatel distribuuje monografií v říjnu 2006 před započítáním povinnosti škol provádět vlastní hodnocení školy – autoevaluaci podle vyhlášky 15/2005 Sb., kterou se

stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy a podává soustředěné, komplexní informace o procesu vyhodnocení dosažené úrovně školy. Autorka opodstatněně vysvětluje autoevaluaci jako nástroj změny české školy v pojetí učící se organizace, která přebírá autonomii a zodpovědnost za výchovně-vzdělávací činnost. Poskytuje školám obecné principy autoevaluace na všech stupních škol a upozorňuje, že edukační proces podléhá soustavným průběžným změnám ve vnějším i vnitřním prostředí škol. Přepokládá u čtenářské veřejnosti znalost základů evaluace a v úvodu ve shodě se současnými teoretickými výklady objasňuje pojmy spojené s vlastním hodnocením školy, v čemž prokazuje značnou teoretickou informovanost z domácí i zahraniční odborné literatury. V obsahu publikace uvádí různé důvody potřeby autoevaluace – sebehodnocení – při výchovně-vzdělávací práci školy Rámcového vzdělávacího programu. Z provedených výzkumů ve sledovaných školách se autorka ujistila, že průběžně vyhodnocují dosažené výsledky, přijímají opatření a zavádějí jiná řešení. Z pohledu školského managementu popisuje školu jako organizaci stále se učící, která je nucená pod vlivem okolí přijímat změny, vyhodnocovat je a reagovat na měnící se podmínky v materiálním i společenském prostředí školy.

Autorka recenzované publikace předkládá význam autoevaluace školy při vyhledávání skrytých rezerv a hledání možností pedagogů ke zkvalitnění společné práce. Dále pojednává o autoevaluaci jako o vnitřní vzájemné dohodě mezi účastníky školního života a jejich přijetí podmínek na základě vnitřní dohody. Předpokladem autoevaluace je přijetí systému vyhodnocování samotnými aktéry edukačního procesu ve škole. Autorka publikace v úvodu popisuje, že právě na základě společného převzetí vlastní zodpovědnosti každého zaměstnance, každé jednotlivé školy se může stát autoevaluace prostředkem ke zvýšení kvality vzdělávání.

Publikace splňuje požadavky na učebnici distančního studia, obsahuje požadované strukturální komponenty učebnice, verbální komponenty jako výkladový text prostý, zpřehledněný, včetně shrnutí učiva v jednotlivých kapitolách. Obrazové komponenty – tabulky, grafická znázornění – v přiměřeném množství dotvářejí čtenáři názorné představy informací, které autorka v učebnici předkládá. Aparát řídicí učení pak v publikaci využívá adekvátní verbální komponenty v podobě instrukcí k úkolům, cíle kapitol, náměty k zamýšlení a průvodce studiem. Pro podrobnější sdělení obsahu jednotlivých kapitol doplňuje informativně nosný rozšiřující text.

V úvodní kapitole recenzovaná práce seznamuje čtenáře s používanými pojmy, definuje je a vysvětluje význam použití ve školní praxi, sděluje čtenáři, jak jsou používány v zahraniční provenienci a jak jsou přejaty v domácím prostředí českého školství. Autorka citlivě reaguje na současnou praxi a pojmy autoevaluace, evaluace, vlastní hodnocení školy významově vyhodnocuje jako synonyma podobně jako Průcha (*Pedagogická evaluace*, 1996, s. 11,) a na rozdíl od Walterové (*Proměny české školy II. díl*, 2004, s. 405), kdy je rozlišen pojem hodnocení v užším

slova smyslu a evaluace zahrnuje komplexně všechny úrovně vzdělávacího systému. V závěru úvodní kapitoly, stejně jako v dalších, jsou obsaženy kontrolní úkoly a klíč k jejich řešení, čímž čtenáře vede k aktivní práci s textem.

Druhá kapitola se zaměřuje na vysvětlení významu pojmu kvalita práce školy a proces monitorování, které ve shodě se současnými autory upozorňuje na souvislost s autoevaluací školy. Využívá typizovaných příkladů, na nichž demonstrovuje evaluační procesy školy, exaktně vysvětluje hierarchii hodnocení ve školství na čtyřech různých úrovních.

Ve třetí kapitole vysvětluje přístupy k řízení kvality v zahraničí, seznamuje čtenáře s modely řízení kvality práce. Rozlišuje vztah interní a externí evaluace, charakterizuje aktuální trendy evaluace v některých evropských státech. Předkládá vlastní zpracovanou komparaci nastudovanou ze současných zahraničních materiálů – modely autoevaluace ve školských systémech v Irsku, Rakousku, Skotsku.

Čtvrtá kapitola přináší vývoj evaluačních aktivit v českém školství, vývoj názorů na evaluační činnosti v uplynulém období transformace školství. Využívá opět vhodné typizované příklady k názornému vysvětlení vlivu vnějšího prostředí na utváření evaluačního systému školy. Pozornost věnuje externí evaluaci prováděnou Českou školní inspekcí, která hledá efektivní možnosti svého působení v období zvyšování autonomie škol. Autorka podává kritické pohledy na proměny vnitřní evaluace českého školství, které čerpala z vlastních výzkumných aktivit, rozboru školních dokumentů, závěrečných zpráv, hodnotících zpráv ČŠI aj.

V páté kapitole se zabývá autoevaluací jako procesem řízení změn ve školství, ve kterém považuje za důležité vedení lidí při autoevaluačních procesech, všímá si sociální a etické stránky těchto procesů. V neposlední řadě autorka ve své monografii posuzuje výhody i obtíže autoevaluačního procesu v obecné rovině ve školních podmínkách. Akcentuje nutnost soustavné dvousměrné komunikace mezi všemi aktéry i účastníky edukačního procesu, která je přínosem pro současnou praxi.

Šestá kapitola přináší cenné poznatky čtenářům k provádění autoevaluace v podmínkách školy, k tomu definuje oblasti, cíle, kritéria, indikátory, metody používané v evaluačních procesech. Tato kapitola navazuje na všechny předcházející a již informovaného čtenáře zasvěcuje hlouběji do problematiky autoevaluačních procesů a vede ho k tomu, jak prakticky postupovat při autoevaluaci. Zdůrazňuje a ve shodě s RVP všech stupňů škol potvrzuje jedinečnost každé školy, specifické podmínky a prostředí, s kterými škola disponuje a oblasti, které při výchovně-vzdělávacím procesu preferuje.

V závěru publikace podává autorka doporučení pro jednotlivé kroky v procesu autoevaluace, prezentuje praktické zkušenosti získané z vlastních výzkumných činností a ze studia zahraniční literatury.

Osmá kapitola se věnuje závěrečnému shrnutí nejdůležitějších a nejpodstatnějších informací, které publikace přináší v oblasti autoevaluace školy. Autorka velmi

správně zdůvodňuje autoevaluaci školy jako zpětnou vazbu pro vlastní edukační činnost školy a také jako nástroj rozvoje školy, za předpokladu, že výsledky autoevaluace jsou inspirací a podkladem pro zlepšení další práce školy. Autoevaluační činnost se stává specifickou pro každou jednotlivou školu, autorka této monografie zdůrazňuje v závěru připravenost učitelů a také způsobilost pedagogů ji provádět.

Devátá kapitola přináší všem čtenářům bohatý a široký výčet informačních zdrojů a literatury použité pro publikaci Úvod do autoevaluace školy.

V závěru publikace čtenář najde přílohy s cennými náměty a inspirací pro autoevaluaci vybraných oblastech školy.

Alexandra Tomášová

Grecmanová, H. Klima školy

Olomouc: Hanex, 2008.

Oblast výchovy a vzdělávání se v dnešní době řadí zejména v souvislosti s usku-tečňovanými změnami v pojetí způsobů osvojování si nových poznatků, znalostí a dovedností mezi témata, která vzbuzují stále větší zájem jak odborné, tak i laické veřejnosti.

Rámcový vzdělávací program spolu s novými školními vzdělávacími programy, jejich pozitivní přijímání, či naopak odmítavé postoje, ovlivňují tvář a atmosféru základního školství, jeho celkové klima.

Tomuto výše jmenovanému fenoménu se věnuje monografie doc. PhDr. Heleny Grecmanové, Ph.D., s názvem *Klima školy*, která se v dubnu 2008 objevila na našem trhu. Autorka se této problematice věnuje již řadu let.

Knihla je rozčleněna do devíti základních kapitol, v závěru najdeme seznam příloh a bibliografické údaje.

První dvě kapitoly se věnují názvoslovím vztahujícím se k problematice klimatu školy a klimatu organizace. Najdeme zde různé druhy a typy klimatu, nejen z pohledu českých, ale i zahraničních autorů, dále se seznámíme s příklady konkrétních empirických výzkumů klimatu organizace realizovaných v průběhu 70. – 80. let 20. století. Třetí kapitola je věnována škole jako instituci s hlavním cílem vzdělávat a vychovávat mladou generaci v kontextu rozličných, blíže konkretizovaných dimenzí, podle řady pedagogických osobností i podle autorky samotné. Ta zde představuje a blíže specifikuje dva rozdílné přístupy ve vnímání klimatu školy. Všimá si ho z hlediska učitelů a současně i z hlediska žáků. Kapitola obsahuje i problematiku klimatu výuky a klimatu třídy, jejich specifika, rozdíly i společné znaky. K oběma autorka shromáždila mnoho odlišných pojetí významných českých i zahraničních pedagogů.

Čtvrtá kapitola se zamýšlí nad problémem, proč se klima školy zkoumá. Všimá

si faktorů, které na něj působí či spolupůsobí. Najdeme zde i řadu konkrétních vlivů, jako jsou: region (přírodné jsou zejména empirické studie z USA v 70. letech 20. stol., srovnávací studie městských a venkovských škol ze Spolkové republiky Německo, České republiky a Slovenska), architektura, fyzické prostředí, forma školy, organizační znaky, obsah výuky, vyučovací předmět, osobnost učitele a žáka, vedení školy. Velmi důležitá je role a celkové působení osobnosti učitele a žáka, vliv věku učitele, délka pedagogické praxe, zkušenosti, rozdílnost pohlaví a jejich postoje na klima školy. Tvzení jsou dokumentována na příkladech studií, konkrétně výstupů z výzkumů zabývajících se vlivem výkonů jednotlivých žáků, jejich zájmy, postoje či vlivem sociálního původu na klima školy.

Pátá kapitola je zaměřena na klimatické typy, seřazené dle pevně daných kritérií, mimo jiné: podle výchovných stylů, způsobu vedení školy, chování učitele v konfliktu, vztahů, postojů, způsobu vedení školy a kontaktu školy s okolím atp. Autorka zveřejňuje výsledky svých výzkumných sond realizovaných v letech 2002–2004 na základních a středních školách s cílem zmapování klimatických typů vybraných škol.

Velmi oceňuji autentické příklady z charakteristik škol, které uvedli respondenti (učitelé – studenti doplňujícího pedagogického studia pro absolventy vysokých škol na PdF UP v Olomouci).

Nejméně obsažná je šestá kapitola s názvem Účinky klimatu školy, kde se dozvídáme o některých zajímavých výzkumných šetřeních realizovaných např. v USA, ve kterých se zkoumala efektivita školy jako vzdělávací instituce, ve SRN se šetření zaměřovala na vliv klimatu na výkon žáků.

Autorka srovnává závěry těchto výzkumů s celou řadou jiných realizovaných studií a poukazuje na fakt, že by bylo přínosné, podobné výzkumy realizovat i v České republice.

Sedmá kapitola je věnována výzkumu klimatu školy, konkrétně historii ve světě, i u nás. Jednotlivé dílčí podkapitoly se týkají přístupů ke klimatu školy, diagnostiky, cílů a výzkumů. Poměrně velká část se zaměřuje na výzkumné metody v oblasti kvalitativního i kvantitativního výzkumu. Zejména pro budoucí výzkumníky je zcela jistě podnětná kapitola zabývající se popisem nástrojů ke zkoumání klimatu z pohledu odlišných skupin respondentů. Je patrné, že většina z nich je zahraničních.

Autorka konstatuje, že realizace výzkumu klimatu školy byla donedávna záležitostí především vědeckých pracovníků, výzkumníků. I přes skutečnost, že diagnostikovat klima školy je poměrně náročná záležitost, publikace nabízí ve své závěrečné části přímo zpracované dotazníky a škály určené jak pro žáky, učitele, tak i pro rodiče a vedení školy.

Osmá kapitola přináší příklady vlastních výzkumných šetření klimatu školy, jejich cíle, užití metody a výsledky jednotlivých šetření. Najdeme zde detailní vy-

světlení konkrétních záměrů výzkumu i autorčiny zkušenosti z praktické realizace výzkumných záměrů.

Poslední kapitola nabízí možnosti jak zlepšit a zkvalitnit klima školy formou projektů zaměřených na posilování vzájemné kooperace, řešení konfliktů ve třídě či škole, integrace žáků vyčleněných z kolektivu atd.

Záměrem autorky bylo přiblížení a rozpracování klimatu školy na prvním a druhém stupni základní školy. Pro pedagogickou vědu by bylo zcela jistě přínosné její další rozpracování a možná aplikace výzkumných šetření na vyšší stupeň střední školy.

Velmi pozitivně hodnotím skutečnost, že autorka shromáždila kromě vlastních zkušeností, námětů ze svých studií a výzkumů i poznatky svých kolegů ze zahraničí, a neomezuje se tedy pouze na teritorium České republiky.

Publikaci lze považovat za velmi profesionálně zpracovanou, nepostrádá teoretická východiska ani jasné a srozumitelné praktické rady, otvírá tudíž problematiku klimatu školy vědeckým pracovníkům, badatelům, ale i pedagogům – budoucím výzkumníkům. Dle mého názoru je publikace spíše směřována k výzkumným pracovníkům a odborníkům z oblasti klimatu školy, pro studenty se mi zdá její problematika příliš náročná.

Sama za sebe ji doporučuji k důkladnému prostudování všem, kteří opravdu usilují o to, aby byla škola místem, kde se cítí dobře jak žáci, tak i učitelé, neboť jen pozitivně orientované klima vytváří možnosti pro lepší rozvoj a vývoj každého vzdělávajícího se jedince.

Ivona Dömischová